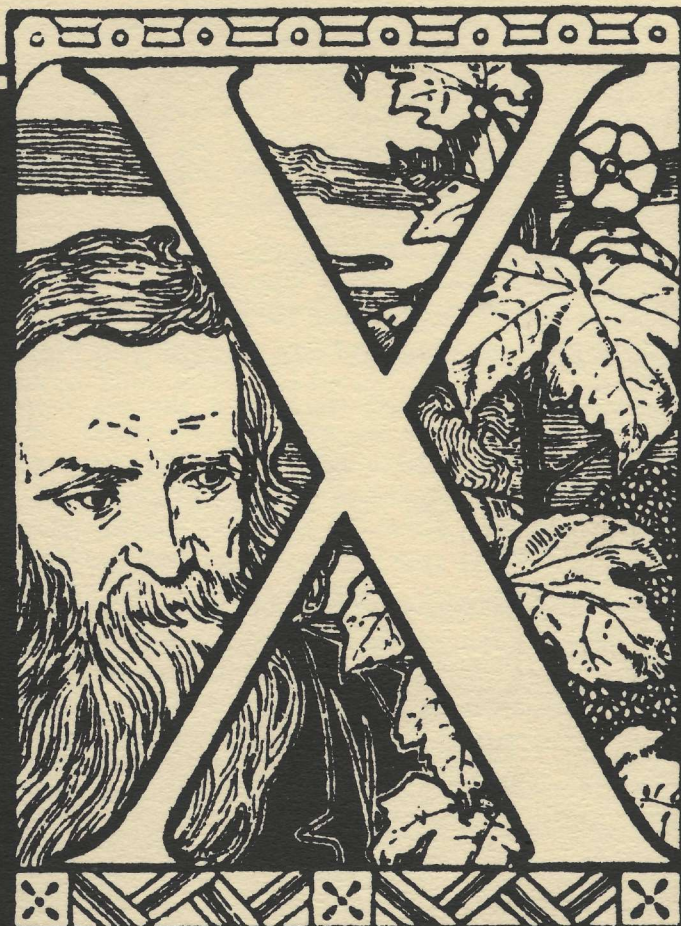

ajakiri

XXVIII

- 1 Must September
- 2 Teie või Sina? / Lugeja veerg
- 3 Kolumbuse muna / Toimetaja veerg
- 4 Soomeugrilaste tulevik / Alo Raun
- 8 „P.-Am. noored taidurid“ / P. Kopvillem
- 9 Seitse Kunsti
- 12 Luulet / Ilona Laaman
- 14 Eesti, liivi, läti / Ants Viires
- 15 Saareste, Mägiste, Saagpakk / V. Salo
- 16 Pool seda ja pool teist / Heino Susi
- 18 MÜ 82 / Näod
- 21 Veidike teooriat / Ilmar Mikiver
- 27 Ürm / Kratt
- 29 Luterlus Eestis / Vello Salo
- 33 Mix Müx
- 36 Teateid: MÜ 82

MÜ 83

Eesti videofilme

Toimetus ja talitus:

A J A K I R I

2661 Kingston Rd.
SCARBOROUGH, Ont.
M1M 1M3 CANADA

Nr. 2 (38)

toimetanud:

Vello Salo (tegevtoime-
taja, tel. 416-265-2458)

Vello Soots
Henno Sillaste
Heino Jõe
Käbi Lokk
Lembitu Ristsoo

Erik Miller (kujundus)
Tõnu Mägi (talitus)

Aastatellimine
(6 numbrit):
US\$ 12.-
(Kanadas C\$ 13.-)

Esindus Skandinaavias:

Enno Klaar
Grindsgatan 52/I
S - 116 57 STOCKHOLM
Tel. 08 - 42 45 59

Aastatellim.: rkr. 65,
postgiro nr. 12 77 47-4
Stockholm.

Esindus Austraalias:

Tiia Raudma
11/19 Waruda Street
KIRIBILLI NSW 2061
Tel. (02) 929 - 4726

Aastatellim.: A\$ 10.-

Kuni esimese septembrini 1982 oli olemas üksainus Must September, tosin aastat vana palestiinlaste kättemaksuorganisatsioon. Nüüd on ka eestlastel omaenese Must September. Küll mitte ainult meil – kuid meie september ei ole selle tõttu mitte karvavõrdki vähem must.

1. sept. 1982 keelustati raamatute-ajakirjade väljasaatmine Eestist ilma erilise loata. See ja muud tingimused sihivad ilmselt saatmise drastilisele kitsendamisele.

Määruse andjad ei ole suvatsenud seda millegagi põhjendada. Vaevalt leidubki põhjendust niisuguse ennekuulmatult kultuuri- (rahva?)vaenuliku sammu jaoks. Meid huvitab siin aga rohkem küsimus: kes kannatab tegelikult selle keelu all? Kolm näidet.

Meie kultuuri-perioodika on Eestis „defitsiitne“: vajatakse tuhandeid eksemplare rohkem, kuid ei jatkuvat paberit. Tähendab: iga välismaine tellija vähendaks sealsete lugejate võimalusi. Paljud olid rahul perioodika saamisega sugulastelt pärast seda, kui need olid lugend. Ent nüüd?

Juba kauemat aega on Eestis toodetud rahvusvahelise tasemega lasteraamatuid. Neid on ka väliseesti vanemad kasutanud keele õpetamiseks oma lastele. Raamatukauplusi, kus neid müüakse, on vähe ja väga kaugel. Enne sai raamatuid sugulastelt; aga nüüd?

Raamatukeeld sai teatavaks Tartu ülikooli 350 a. juubeli eelõhtul. Tartust saadeti palju raamatuid. Nüüd Tartus raamatute saatmisloa andjat ei ole...

Piisaku kolmest näitest. Ilmselt on Must September püstitanud suure takistuse eesti kultuuri teele väliseesti kodudesse, laiemate hulkade kätte. Teaduslikku tööd ju niisugune keeld häirib minimaalselt. Selle kultuurinälgutamise all kannatavad peamiselt väliseesti perekonnad, kes sooviksid eesti kultuurist osa saada.

Eluvaenulikest seadusist möödahiilimiseks on alati leitud teid ja leitakse kahtlemata nüüdki. Kuid teeb kurvaks, et Must September 1982 üldse võimalik on – meie kahekümnendal sajandil.

Lugupeetud suguvennad ja -õed!

Lisatud AK tellimise uuendamine, kuigi samas avaldan te-
ravat protesti isikukultuse mõjude vastu nimetatud žur-
naalis. Minu teada ei ole maarahva pika ajaloo kestel
veel ükski peatoimetaja oma näopilti ajakirja kaanele so-
bitanud. Aga mis sa hing teed!? Nagu tavaliselt, on kaa-
nepilt kõvasti idealiseerit. Kui seda meie vaprad vanemad
näeks!

Teie alandlik teener

Imre Lipping

Huviga loen usutelusid meie avaliku elu tegelastega ja
koos sellega on tekkinud mõtteid eestikeelse *Sina* ja *Teie*
kasutamisel usutleja poolt. Inglise keeles oleks selle
vaste võibolla „first name or Mr., Mrs., Miss So & So" ka-
sutamine. „Sina" kasutamine usutleja poolt nagu tähen-
daks, et usutleja tunneb usuteldavat väga ligidalt, on
samas seltskondlikus organisatsioonis, näit. üliõpilaste
omas, ja on võimeline selle tõttu ka lugejatele pakkuma
selle tutvuse vilja. Või eksin ma?

Inglise keeles ei ole ju probleeme sõna „you" kasutamise-
ga, igaüks tõlgendab seda nii nagu ta soovib. Nendele mõ-
tetele andis aluse üks hiljuti CBC raadios kuulnud ana-
lüüs, kus üks kuulaja avaldas soovi, et mindaks inglise
keeles väga populaarseks saanud „first name'i" pealt na-
tukene rohkem vanaaegse viisakuse peale tagasi ja las-
taks inimesel, kellega kõneldakse, teatavaks teha, kuidas
ta soovib, et teda kõnetataks. Näiteks: palun kutsuge
mind Billiks! Või: ma eelistan, et Te ütlete Mr. Smith!
(seda viimast muidugi mitte kurjalt öeldes, vaid naeratu-
sega.)

See kõik on ainult mõttevahetusena mõeldud ja mitte kri-
tiseerimisena! Palun tooge edaspidigi neid huvitavaid
usutelusid. Ja jõudu ning jaksu *Aja Kirja* väljaandmise
jätkamiseks!

P.S. Kiitus nende väga heal paberil avaldatud Vello Muik-
ma reklaam-fotode puhul – väga nauditav!

Mai-Liis Virak, Victoria, B.C.

Kuulus maadeavastaja Kristofor Kolumbus olevat kuuldavasti avastanud ka uudse meetodi muna asetamiseks lauale, nii et see püsti püsiks. Meetod osutus iseenesest ülilihtsaks, nagu kõik geniaalne: Kolumbus lõi muna otsa lössi...

Aja Kirja toimetuse otsustas teostada samasuguse radikaalse operatsiooni „ajale järelejõudmiseks“: 1982.a. tellimise arvel saavad tellijad *kaks* aastakäiku (1982 ja 1983), kusjuures kummaski oleks kolm numbrit. Nii jääks niihästi hind kui selle eest saadav lehekülgede arv samaks, kuid saaksime jagu ikka pikemaks veninud hilinemistest, mis on tekkinud sellest, et meil pole õnnestunud leida Ida-Torontos asuvat masinakirjutajat (otsime praegugi!)

Järgmine number (3/82) oleks siis Tartu Ülikooli erinumber, mis kuulub aastasse 1982, kuid jääks siis ka selle aastakäigu viimaseks. 1983.a. esimese numbriga, mis tohiks ilmuda juunis, „jõuame ajale järele“.

Nüüd aga peame lugejailt vabandust paluma trükitehniliste viperuste pärast eelmise numbriga (Vello Muikma artikli illustratsioonide ja ka sisekaane osas). Oli küllap too maailmakuulus trükivea-kurat, kes ajas nurja meie plaani, see number eriti hästi teha. Õnnetuseks märkasime vigu liig hilja, et uuesti trükkida lasta.

Vastuseks lugejakirjale sinatamis-teietamise küsimuses: meie senised usutelud on käinud „vana hea eesti kombe“ järgi, et heade tuttavate puhul on sinatatud. Loodame aga, et küsimused on alati olnud asjalikud ja lugejaile head informatsiooni pakkuvad ka siis, kui usuteldav ei olnud nii lähedalt tuttav. Kavatseme oma senisest põhimõttest kinni pidada ka edaspidi, olgugi et Ameerika mandril üleskasvand generatsioon näib üldiselt sinatavat kõiki, tõlkides inglise *you*'d ainult ühel viisil.

AK on muuhulgas püüdnud lugejaid informeerida kõigest huvitavast, mis eesti raamatuturule ilmub. Pahatihti ei olnud võimalik anda raamatute hinda, sest et seda ei ole toimetusele teatatud. Tutvumiseks emplaride saatjaid palume niisiis teatada ka hind ja müügikoht!

Alo
Raun

Rahvastikuteaduses praegusel ajal eelistatav demograafilise siirdumise teooria (Demographic Transition Theory) opereerib demograafilise siirdumise nelja järguga, mille illustreerimiseks brošüüris *Population Handbook* (1978 Washington, D.C.; Population Reference Bureau) lk. 47 kasutatakse Soomet illustratsioonina.

Esimest järku iseloomustab suur sündimus ja suur suremus, mille tulemuseks on väike või olematu iive (0.6 % Soomes 1785-1790). Teises järgus sündimus on suur, suremus väheneb, tulemuseks olles võrdlemisi suur iive (1.4 % Soomes 1825-1830). Kolmandas järgus sündimus väheneb, suremus on võrdlemisi väike, iive väheneb (1.2 Soomes 1910-1915). Neljandat järku iseloomustab väike sündimus koos väikese suremusega, mille tulemuseks on väga väike rahvastiku iive (0.3 % Soomes 1970-1976). Ühe hilisema ennustuse järgi (vt. *Suomen tilastollinen vuosikirja* 1979, lk. 80) Soome saavutab 0.0 %-ilise iibe a. 1996 lõpul ja see väheneb järjest kuni -4.2 %-ni aastal 2020. Ungaris on null-iive juba saavutatud, sest 1982.a. üheksa kuu keskmine oli neil -0.8 %.

Nõukogude teadurid on esitanud siirdumise teooria omapärase variandi. Nimelt eristavad nad majandusliku-demograafilise arenemise nelja tüüpi oma liiduvabariikides. Esimest iseloomustab suur sündimus, suhteliselt väike suremus, tulemusena suur loomulik iive ja kohaliku elanikkonna väike rändamus. Seda tüüpi esindavad Usbeki, Kirgiisi ja Turkmeeni liiduvabariigid. Teise tüüpi vabariigid, nimelt Armeenia, Azerbaidžani ja Kasahhi, on oma loomulike indeksite poolest ligidal esimesele tüübile, kuid rändamise ja majanduse suhtes nad lähenevad järgmisele, kolmandale tüübile. See kolmas tüüp hõlmab Leedu, Gruusia ja Moldaavia vabariigid, olles oma loomulike indeksite poolest lähemal neljandale tüübile, välja arvatud väike rändamus. Neljandat tüüpi esindavad Vene NFSV, Uk-

---

Autori pealkiri: *Soomeugrilaste tulevikuväljavaadetest rahvastikuteaduse vaatekohalt.*

raina NSV, Valgevene NSV, Läti NSV ja Eesti NSV. (Vt. T. Ivanova, I. Kalinjuk „Sovremennõje etapõ razvitija migratsii naselenija v SSSR i jejo perspektivõ“, *Naše buduštšee glazami demografa* 1979 Moskva: „Statistika“, lk. 78). K. Katuse järgi („Naselenie Estonii v protsesse stabilisatsii“, m.t., lk. 109) Eesti juba on jõudnud stabilisatsiooni järku, kuigi lõplik null võidavat saavutada alles a. 2010 paiku.

Kui rahvastik tõepoolest niiviisi stabiliseerub, siis jäävad ainsateks muutuse võimalusteks ümberpaigutamine sisse- ja väljarändamise teel ja ümberrahvustumine. Nõukogude Liit on tuntud valitsuse poolt organiseeritud massiliste ümberpaigutuste harrastajana (küüditamised ja muud sundasustamised). Ent individuaalseltki ollakse valmis minema sinna, kus töö- ja elatustase on kõrgem. Nii-sugune ala on N. Liidu piires nimelt Eesti, kus sama nõukogude allika põhjal a. 1972 töövõimelise isiku suhteline töötulu oli suurim kogu N. Liidus, rohkem kui kaks korda suurem kui Moldaavia NSV-s. Samal ajal oli niinimetatud rändamise saldo +11.5 Eestis, kuid -7.7 Gruusias.

Ümberrahvustumise kõige ilmsemaks tunnuseks on emakeelest loobumine. Selt vaatekohalt on soome uurija Seppo Lallukka oma uurimuses *Suomalais-ugrilaiset kansat Neuvostoliiton uusimpien väestönlaskentojen valossa* (1982 Helsinki: Neuvostoliittoinstituutin julkaisusarja A 11) analüüsinud nõukogude kolme viimase rahvaloenduse andmeid Eesti NSV, Karjala ANSV, Mordva ANSV, Mari ANSV, Komi ANSV ja Udmurdi ANSV osas.

Lallukka tabelite 2 ja 5 andmeist olen koondanud siialisatud tabeli. Selle põhjal igal pool väheneb pärisrahva protsent ja suureneb venelaste osa. Ainsaks erandiks on vene keele oskuse näiline vähenemine Eesti NSV-s. On aga võimalik, et vene keele oskus Eestis tegelikult ei ole alla käinud, vaid et käesoleval juhul on tegu venestamisvastase protestiga. Mujal N. Liidu piires eestlased küll venestuvad, sest a. 1970 oli neist eesti emakeelega ainult 53.5% (a. 1926 veel 88.4%).

Niinimetatud autonoomsetes vabariikides ümberrahvustumine näib toimuvat hoogtöö tempoga. Emakeelset aineõpetust ja-

gati seal ainult 0-3 algklassis a. 1972 (vt. *Soviet Geography* XX, lk. 202). Raamatuid nendes keeltes trükitakse üsna vähe. Karjalaste intensiivsele assimileerumisele viitab fakt, et a. 1970 ainult 52.8-1 protsendil 0-9-aastasest karjalastest oli emakeeleks karjala keel. Mordvalaste nõrkuseks on nende erakordne laialipillatus. Kogu N. Liidu ulatuses mordvalaste emakeelsuse protsent oli ainult 72.6 a. 1979. Lootustandvamad on marid ehk tšeremissid, kelle üleliiduline emakeelsuse protsent a. 1979 oli 86.8. Sürjalastest suurem osa komisürjalaste nime all kuulub Komi-Sürjani ANSV-sse, kuna lõunasürjalased ehk permjakid asuvad Permi Oblasti Permikomi Rahvusringkonnas. Komisürjalaste üleliiduline emakeele säilitamise protsent a. 1979 oli 76.2, permjakkidel isegi veidi suurem, nimelt 77.1-Udmurtide ehk votjakite suureks plussiks on asjaolu, et tervelt 67% neist asub Udmurdi ANSV piires, sest venelaste ekspansioon ei sundinud neid nii hajuma nagu mordvalasi või tšeremisse. Sellest hoolimata ei olnud nende üleliiduline emakeelsuse protsent a. 1979 suurem kui 76.4.

Selle tabeli andmed räägivad iseene eest. Tendents on ilmne ning on karta, et ümberrahvustumise protsent käesoleva aastakümne kestel veelgi suureneb. Selles mõttes ei tasu üritada mingit täpsemat arvulist ennustust.

Mis puutub ülejäänud soome-ugri rahvastesse, siis meie lähimatest hõimlastest ei ole midagi head pajatada. Vadjalasi ja liivlasi on niivõrd vähe, et neid enam eraldi ei loendata. Isurlasi ehk ingerlasi oli a. 1979 ainult 748 ja nende emakeelsuse protsent 32.6. Vepsulasi oli 8094 ja nende emakeelsuse protsent 38.4. Soomlaste emakeele säilitamise protsent kogu N. Liidu ulatuses oli 40.9 aastal 1979. Laplasi oli N. Liidus 1979. aastal 1888, kelle emakeelsuse protsent oli 53.

Kaugematest hõimlastest handid ehk ostjakid (neid oli 20 934 aastal 1979) on 67.8 protsenti emakeelsed, mansid ehk vogulid (7 563 aastal 1979) aga ainult 49.5%. Ungarlaste (koguarv 170 553 aastal 1979) emakeelsuse % oli tervenisti 95.4 (aastal 1979).

		EESTI NSV	KARJALA ANSV	MORDVA ANSV	MARI ANSV	KOMI ANSV	UDMURDI ANSV
elanike arv tuhandeis	1979	1466	736	991	703	1119	1494
pärisrahva %	1970	68.2	11.8	35.4	43.7	28.6	34.2
	1979	64.7	11.1	34.2	43.5	25.3	32.2
pärisrahva emakeelsuse %	1970	99.2	71.7	96.2	95.8	86.7	87.7
	1979	99.0	61.8	94.3	93.7	80.0	82.3
pärisrahva vene keele oskuse %	1970	28.3	95.4	79.4	70.6	78.0	80.6
	1979	24.1	95.7	86.7	84.0	86.9	88.3
venelaste %	1970	24.7	68.2	58.9	46.8	53.1	57.1
	1979	27.9	71.3	59.8	47.5	56.7	58.3
venelaste pärisrahva keele oskuse %	1970	14.1	0.4	0.8	1.7	1.5	2.0
	1979	12.9	0.4	0.6	1.2	1.3	1.4

Fotod
lk. 9

Eesti Kunstide Keskuse (Toronto) korraldusel toimus 14.-21. aug. 1982 „Seedriorul“ eesti kunstinädal nimetusega *Seitse Kunsti*. Gina Jalakas, Peeter Tammearu ja Margit Viia vaatlevad nädala jooksul valminud esemeid. Inge Kao tutvustab eesti käsitöid eksootilistele külalistele. (Vello Salo fotod)

Põhja-Ameerika noored taidurid. ESTO '80. Recorded live at Scala teater [sic] July 6-9 1980 Stockholm. Helitehnika: CHB Production, Stockholm; Sheffield Recording Ltd., Baltimore, Maryland. Produtsent: ESTO, Inc., 2206 Chilham Road, Baltimore, MD 21209. Ümbris: Jaan Born.

Peeter
Kopvillem

Stockholmi Eesti Majas asuvas Scala teatris esitati ESTO ajal nelja õhtu pikkune Põhja-Ameerika noortaidurite eeskava. See on iseenesest väga arusaadav, kuna Põhja-Ameerika noored talendid pakuvad tihti lõbusaid ja hoogsaid esinemisi. Eeskava koordineerimist alustati mõned aastad enne Eesti Päevi, aga kusagil tuli „heliplaadi tegemise pisik” mängu, mille järelendus on nakkav haigus, mida ükski arst ei suuda ravida ja mis on laialt levinud pagulaseestlaskonnas.

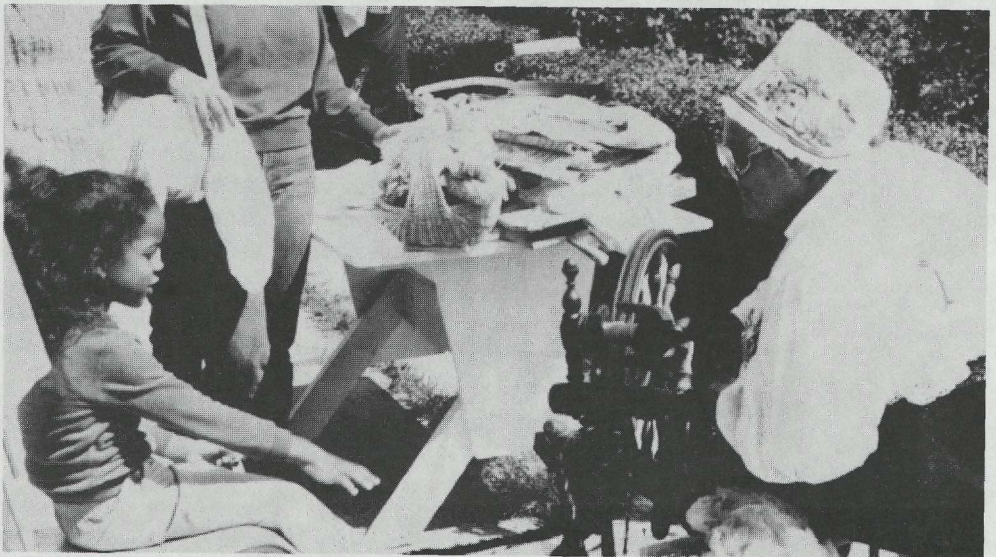
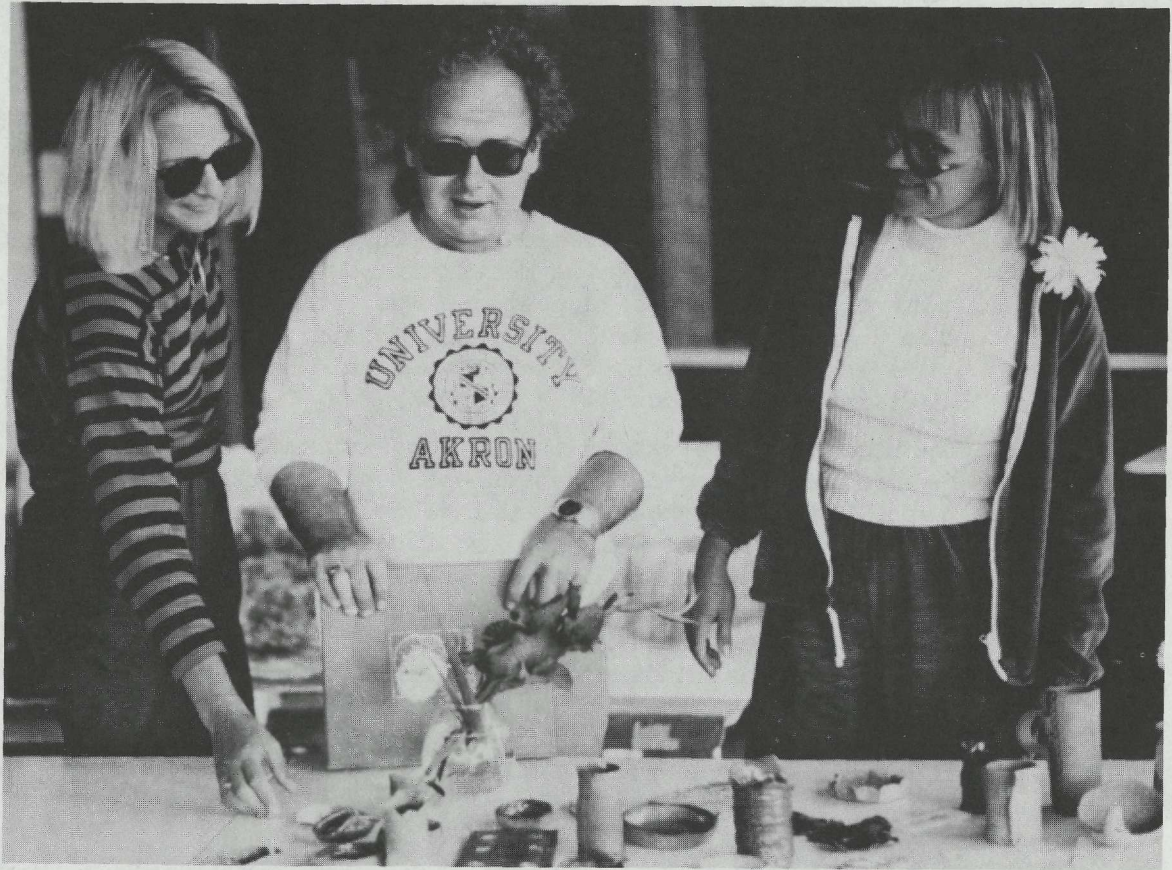
Plaanitseti eeskava. Pisik tekitab haigust ja haigus muutus laialdaseks. Kui viimaks toimusid Scala teatri esinemised, võeti need otseselt lindile, kuna see pidi andma „kogu muusikale värske, elulise värvivarjundi,” nagu selektab Jyri Kork ümbrisel. Siis valiti kõige paremad lõigud ja tehtigi heliplaat.

Lõpptulemus on nigel, tihti *piinlikult* nigel. Muusika on mudane, värvivarjund elutu. Peab küsima: miks?

Astume hetkeks Scala saalist välja ja uurime asja veidi laiahaardelisemalt.

Eesti lapsi pannakse esinema niipea kui pisikesed ja rasvased jalad teevad esimesed tuigerdavad tiirud üle elutoa põranda. Pisike Linda laulab kui vanemate tuttavad tulevad külla; väike Mihkel deklameerib aktusel. Isegi jõuluvana käest kingitust ei saa enne kui esinemine tehtud (tihti läbi pisarate). Ja aastatega mööduvad rahvantsurühmad, võimlemisrühmad, laulukoorid, väiksemad lauluansamlid, isegi sooloesinemised. Noortaidurid arenevad.

Publik jääb rahule. Vanem kuulajaskond tunneb rõõmu — noored tegutsevad eesti meeles ja eesti keeles! Noorem kuulajaskond on ka õnnelik: saab kokku tulla, tihti paar klaasitäit tõsta ja sealjuures hoogsat eestikeelset muusikat kuulata, mis puudub igapäevases ingliskeelses elus.

Ja noored taidurid jäävad samuti rahule. Nende rahvuslik tendents, südamlilik ja tugev, leiab väljendust esinemistes. Seltskondlikult on ka sellest kasu, kuna esinemine tõstab esineja veidi kõrgemale astmele kui ülejäänud noored. Ja muidugi aplaus tikub pähe minema. Kui lõppude lõpuks puudub võimalus seista maailmatusuure rahvamässu ees, lauldes ingliskeelseid laule kusagil spordistaadionil ja sealjuures teenida metsikult raha, võib ju seista pisemal laval paarisaja eestlase ees, laulda eesti keeles ja selle eest saada õlleraha. Aplaus on ikka aplaus – ja eestlaste muskli-refleks paneb neid otsekohe aplodeerima saali jõudes.

Rahvuslikkus, seltskondlikkus, hoogsus, tihti egoism: need ained esinevad kõige suuremas osas noorte esinemistest. Sellega on kahjuks muusikaline kvaliteet kõrvale pandud. Noortaidurid muidugi *hoolivad* kvaliteedist, aga musikaalsust on raske arendada, kui viis päeva nädalas elatakse elu teistel aladel ja teises keeles. Sellega teostub esinejate ja kuulajaskonna vahel salaleping: publik on nõus muusikalist puudulikkust ignoreerima, peasi et toimub seltskondlik-isamaalik koosviibimine ja noored laulavad. Noortaidurid on muidugi sellise sõnadeta sobinguga väga rahul.

+ + +

Sellega jõuamegi tagasi Scala teatrisse. Sealolijale on eeskava lõbus: saal on täis sümpaatseid pealtkuulajaid, kelle seas on võimalik rahvuslikus meeles *meelega* mitte tähele panna ettekande negatiivseid külgi. Aga see vana tont, helisalvestaja, on kohal ja vaikselt vuriseb oma kurja tööd teha. Heliplaadil toimub drastiline metamorfoos: meeldivad esinemised on äkitselt muutunud nigelaks, hääled on nõrgad ja tihti otsivad meelegeitlikult noote, seaded on lapsikud ja musikaalsus äärmiselt amatöörne. Vigu ei suuda enam ignoreerida, kui paar korda heliplaati kuulata. Saalitäis rahvast loob oma rahvuslikus üksmeeles head muljed noortaidurite esinemistest, aga nõrgad hääled läbi valjuhääldajate vaiksuses elutoas jätavad hoopis tühja ja kurva mulje.

Rootsi *Eesti Päevaleht* väitis pärast esinemisi, et Põhja-Ameerika noortaidurid olid „ajakohased, lõbusad ja — mis on oluline — ka rahvuslikud.“ Rahvuslikus vaimus pakutakse meie heliplaadikaksikul mitu laulu, näiteks *Eesti lipp*, mis oleks esinemise ajal kindlasti võinud kirgliku pisara silma tuua (seda kuulates on minulgi noorest saadik külmajudinad käinud üle selja). Aga minu rahvuslik meel muutub veidi nukraks, kui plaadil on selgelt märgata, kuidas häältel on raskusi noodi leidmisega ja inglise aktsent kipub pidevalt sõnadesse.

Ajakohaselt leiame siin Põhja-Ameerika laule eesti sõnadega, näiteks *Bobby McGee* (Ell Tabur) ja *Oleksin puusepp* (Urmas Kärner ja Ell Tabur). Scala teatris võisid sellised laulud publikule tõendada, et noortaidurid on kaasaegead; heliplaadil kõlavad sõnad leierdatud ja otsitud, esinemised nõrgad ja tihti poseeritud. Ja lõbu esinemistest, *Eesti Päevalehe* (ja küllap paljude kohalviibijate) arvates kiiduväärne, läheb suuremalt osalt kaduma helisalvestaja traadistikku.

Siin võib siiski mõndagi tagasihoidlikult kiita. Kuigi „Oma Poiste“ esinemine on suhteliselt elutu, on nende *Liisa* õigesti suunatud. Seade on huvitav ja ettekande auditavus ei ole täielikult lindistamisega kadunud. „Lindau õdede“ hääled on puhtad ja harmoonilised, kuigi ettekanne on puine. „Klassiline“ külge, kus laulavad Avo Kittask ja Epp-Karrike Jürima-Sonin (ilus lühike nimi!), on päris vastuvõetav, *Üle vee* (Kittask) ja Kaljo Raidi *Ära viies* (Jürima-Sonin) meeldivamad ettekanded. *Sinu naerukaja* (Urmas Kärneri oma kompositsioon), kuigi viis näib kohati veidi otsitud, on siiski üldiselt ilus pala ja näitab selgesti ühte rada, kuhu poole võiks eesti noortaidurite kaasaegsust suunata. Kõige tugevama esinemise pakuvad „Positiivsed Mehed“. Neile on suureks abiks repertuaar, kuna laulud on võetud kaasaegse kodumaa taiduritelt ja käsitlevad praegusi probleeme ja elamusi Eestis (näit. *Viru plats* ja *Purjus isa*). Palju huvitavam selliseid laule kuulata kui veelkord üle elada Miki seiklusi merel või kuulsa eestlase Bobby McGee rännakuid New Orleansi kandis.

(Järg lk. 32)

JA JÄLLE LAHKUDA

Õnnetused tulevad
hulgakaupa
tosinate viisi

Õnn tuleb enamasti
majesteetlikult üksi
tuleb
istub et puhata jalgu
ja läheb

Õnnetustel pole
kuhugi kiiret
asuvad su juurde
elama, juurduvad,
harjuvad, kodunevad
on jalus, tüüitud teised

Aga alati
on mul üks vaba tool
õnne jaoks
kui ta peaks sisse põikama

et jalgu puhata
ja jälle lahkuda

L E I N

Päike tõuseb hommikul:
et sinul oleks päev
Läheb looja õhtul:
et sinul oleks öö

Päeval kui sa valvad
ringleb sinus veri
Õösel kui sa magad
tuksub sinus süda

Päike tõuseb hommikul
et sus veri ringleks
Läheb looja õhtul
et sus tuksuks süda

Aga ükskord tõuseb päike:
veri sus ei ringle
Läheb looja õhtul:
süda sul ei tuksu

Ah see alp ja rumal päike
miks ta ikka tõuseb
miks ta läheb õhtul looja
täitsa ilmaegu

Paar aastat tagasi avaldas Ants Viires põhjaliku uurimuse talurahva veovahenditest Baltimaadel (vt. lk. 37). Autori lühiajalist Torontos viibimist kasutasime paari küsimuse esitamiseks temale.

Kuivõrd selge on vahe eesti ja läti rahvakultuuride vahel?

Kõigepealt peab ütlema, et tänapäeval loetakse Baltikumi rahvaste kultuure üheks tervikuks. Me räägime Baltimaade ajaloolis-kultuurilisest valdkonnast. Selles valdkonnas rõhutatakse just ida- ja lääne-osade omavahelist erinevust: idas on selgesti tunda idapoolse, läänes läänepoolse naabrusega ühiseid jooni. Kuid ei ole kahtlust, et laiuskraadide suunas jaguneb see ala ka ja eeskätt eri rahvuste vahel — ning seal tuleb eesti ja läti rahva vaheline piir selgesti esile. Võiks isegi öelda, et sel piiril on eestlased-lätlased elanud „seljad vastamisi“. Minu viimase aja uurimisvaldkonnast võiks ühe näitena tuua vanu talupojavankreid, mis peaaegu nagu noaga lõigatult ühe rahva juurest teise minnes tüübilt erinevad. Lihtsustatult öeldes on lätlastel laudvanker, eestlastel redelvanker, mis kohe väliselt silma torkab.

Missugune on eesti-liivi ja liivi-läti rahvakultuuride suhe?

Liivi rahvakultuurist on praktiliselt ainult riismed järele jäänud, sajandeid kestnud lätistumisprotsessi tagajärjel. Liivlasi elab tänapäeval teatavasti vaid mõnisada, kalurikülades Kuramaa põhjarannikul, ja seal avalduvad nüüdki veel kultuuriliselt omaaegsed tihedad sidemed Saaremaaga. Vanaliivlaste põhimass on ammu lätistunud, kuid jätnud sügava keelelise jälje lingvistide poolt *liivilisteks* nimetatud läti keelemurretesse. Ka esineb Läti-Liivimaa (Vidzeme) osas vanas materjaalses kultuuris mitmeid iseärasusi, mis on muule läti alale võõrad, aga seovad seda ala eestlastega (näiteks rõivakirstud, mille asemel lätlased kasutavad tünne). Arheoloogilise materjali valgusel moodustasid Väina liivlased kultuuriliselt täiesti omaette seisva rühma Balti maades. Sellest on eriuurimuse teinud Evald Tõnisson a. 1974 — *Die Gauja-Liven und ihre materielle Kultur*.

24. aug. 1982

Vello
Salo

Ligemale kahe ja poole kilost Saagpakku käega kaaludes mõtlesin: meil on kolm keelekolossi – Saareste, Mägiste ja Saagpakk. Kolm nime, mis tähendavad kõigi eesti keele sõprade suus niihästi autorit kui teost. Ent peaaegu kohe hakkas peas ringi käima üks „alapealkiri“: Kolme eesti keelekolossi keerulised teed – või midagi selletaolist. Sest kõik kolm on meil ju olemas – ega ole ka.

Viiekümnendate aastate alguses sain tuttavaks Andrus Saarestega. Tema töökojas, kus mujal – Carolina Rediviva keldris. Temale antud uurijaruumis asusid peaaegu kõik ajakirjad-raamatud, mida olin tulnud konsulteerima. Siin oli teoksil midagi suurt: *Eesti keele mõisteline sõnaraamat*. Kuid suure töö tegija ei pidanud end uhkeks: lükkas ühel laual raamatuid koomale ja palus istet võtta oma „allüürnikuna“.

Paari nädala tööpauside ajal vestis Saareste paljust. Ka sellest, missugust vaeva ta oli näinud oma kahe-sajatuhandese kartoteegi kättesaamiseks kodumaalt. Asjata: kodumaa ei saanud aidata. Ent Saareste polnud kurvitseja tüüpi: kuulsin ka sellest, kuidas ta otsis pagulastest keelejuhte ja tegi kogu hiiglatöö uuesti. Naeratades.

Kuid Saarestele ei olnud antud oma töö valmistaamist näha: kui ta Uppsalas 1964.a. suri, oli töö lõpp juba nagu käega katsuda (vihikukaupa ilmumine algas a. 1958), ent rõõmu lõpuleviidud tööst pidi ta jätma teistele. Tollal ei oleks keegi osanud aimata, et teose viimane osa jõuab avalikkusse alles aastat viisteist hiljem: sõnaraamatu indeks ilmus 1979.

Viperuste-raskuste tõttu, mille kordamine siin viiks pikale, on paljudel eestlastel olemas ainult kolm esimest köidet. „Kust saab Saarestet osta?“ Seda küsimust olen kuulnud väga tihti. Keegi ei tea, keegi ei oska ka öelda, millal võiks uustrükk tulla.

+ + +

Mu huvi eesti keele etümoloogia vastu oli suur, teadmised peaaegu olematud. Või kellel neid oligi: polnud meil ju veel iial katsutud teha etümoloogilist sõnaraa-

Heino
Susi

Metsaülikool olevat, nagu Ivar Ivask kord ütles, „pool seda ja pool teist, kokku niisiis poolteist“. „Pool seda“ võiks olla MÜ akadeemiline osa: loengud, vaimutöö, huvi-ringid, eesti keele ja kõnegrupid, „pool teist“ – laul lõkketule ääres, jutupuhumine, ujumine, sõprussidemete loomine; „kokku poolteist“ tähendaks, et on tegemist millegi hoopis erilaadsega, mis on suurem kui kahe poole summa.

Akadeemiline osa – „pool seda“ – oli käesoleval aastal kujundatud pisut erinevalt tavalisest. Loenguid oli vähem, aga neile lisaks tegutsesid „õpperingid“, lühikursused, kus osavõtjail oli võimalus veidi põhjalikumalt süveneda ühte või teise valikainesse.

Intensiivne töö väikese grupiga pakub võimalusi ainesse süvenemiseks, mida ainult loengute abil on väga raske saavutada. Õpperingid on seega igati teretulnud lisand MÜ senistele tavadele ja traditsioonidele. Vana hea kombe kohaselt tegutsesid ka tänavu igal hommikul eesti keele ja kõnegrupid (MÜ keeles EKK), kus ühel või teisel viisil osavõtjate keelt arendatakse ja silutakse. See ei toimunud kuskil range kooliöö stiilis ja igavust ei tundud.

Peateemaks sel MÜ-l oli ärkusaeg Eestis üle saja aasta tagasi ja vaimuelu uuestisünd sealsamas, äsjaste kuuekümnendate aastate „sula“ perioodil, mida teatud mõttes võiks taasärkamiseks nimetada. Üheksast loengust olid kuus ühel või teisel viisil nende teemadega seotud.

Stiililt ja käsitusviisilt võiks loengud kahte kategooriasse jagada: esiteks põhjalikud ja asjalikud akadeemilist laadi ettekanded, mis mõeldud kuulajate teadmiste-pagasi täienduseks. Siia kuulusid kõigepealt Toivo Rauna kaks väga detailset ettekannet ärkusajast ja selle taga-põhjust; nendega algaski tänavuse MÜ akadeemiline tegevus. Akadeemilisemat laadi olid ka Ilmar Mikiveri loeng eesti proosast kuuekümnendil, Eero Vihmani ülevaade soomeugri keeltest ja Epp Rauna referaat Tallinna arhitektuurist. Need loengud õigustava pretensioonikat nime Metsaülikool.

Pisut erinevasse liiki kuulusid Taavo Virkhausi „pajatus“ Väägvere pasunakoorist, mis oli üks esimesi ärkusajal, Jaan Puhveli ilmatu keerulise pealkirjaga lugu tsenseeri-

misjuhtudest eesti autorite puhul, ja Roman Toi ettekanne esimese laulupeo mõjust eesti rahvale.

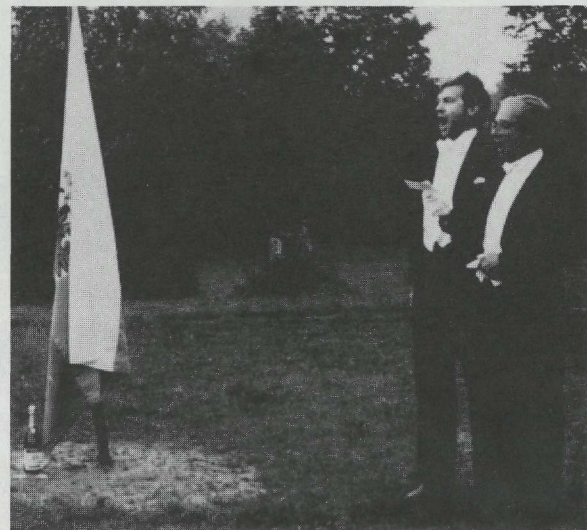
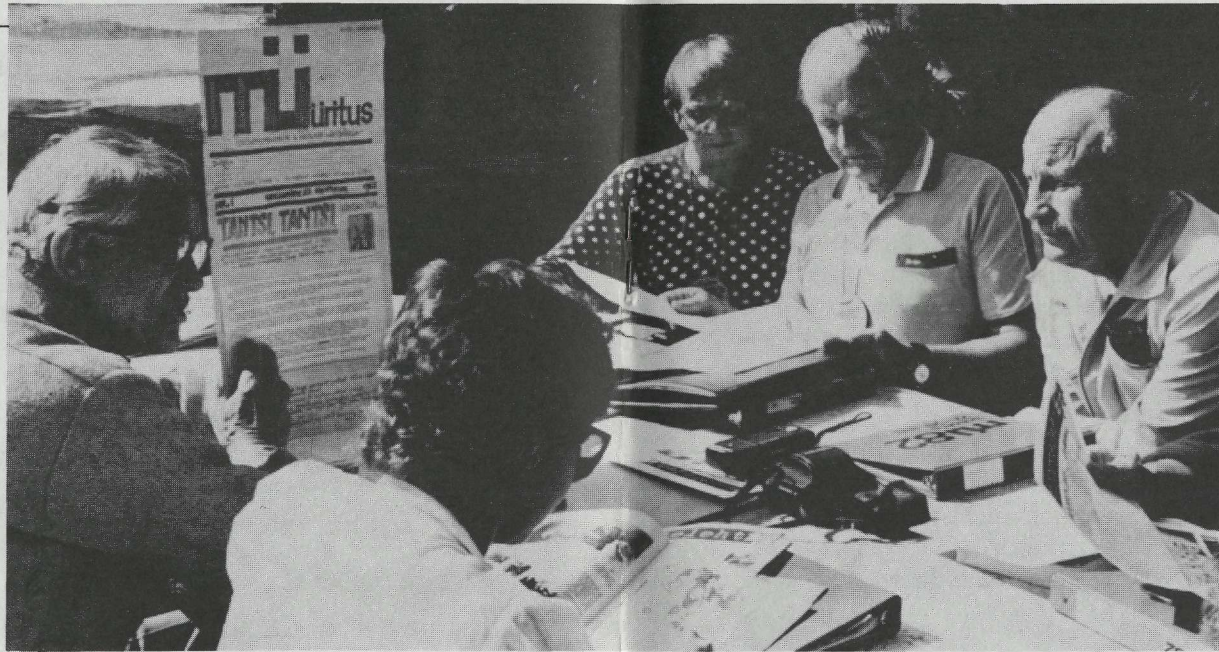
Need olid hoogsalt ja voolavalt ettekantud pajatused. Toi ilmseks eesmärgiks oli laulupeo-aegse „aja vaimu“ taas-elustamine, et too ajajärk saaks mõistetavaks-hinnatavaks ka tänapäeva väliseesti noorele. See õnnestus tal suurepäraselt. Sünteesi pajatusest ja akadeemilisest loengust pakkus Imre Lipping oma tagapõhjaga 60-ndate a. kirjan-dusele. Asjalikke ajaloo-loenguid sel viisil elavaks teha on kunst, mis Lippingul käes.

Eraldi tahaksin esile tõsta Marilyn Vihmani loengut kakskeelsusest seoses kasvatusprobleemidega, mida parimal tähtmisel ei saa kuhugi kategooriasse panna. Marilyn on prantsuse päritoluga USA-s sündinud ameeriklanna, kes eestlase Eero Vihmani naisena räägib sulaselget eesti keelt ja kasvatab oma lapsed kakskeelseina.

Keeleteadlasena esitas ta üksikasjalikke tähelepanekuid kahe keele paralleelsest arengust oma laste juures, ja seda esimestest sõnadest alates. Ta tõi veenvalt esile väga lihtsa tõsiasja: eesti vanematel polegi vaja lastele oma keelt „õpetada“: nendega on lihtsalt vaja eesti keeles tegelda, see on kõik. Ei saa jätta ütlemata, et me kõik imetlesime Marilyn'i aktsendita eesti keelt, samuti noorte Vihmanite oma.

See oleks siis – linnulennult – „pool seda“. „Pool teist“ – õhtune ajaviite ja meeleoluline osa oli koordineeritud Andres Raudsepa poolt, taas ärkusaegseid elemente rõhutada. Kahtlematuks kõrgpunktiks kujunes esimese laulupeo taaselustamine kolmevaatuslise lavastuse näol, millest kõik osa võtsid. Improviseerit laulupeo koorijuh-tidena tegutsesid Toi ja Virkhaus, kirikukoorina kohapeal välkmeetodite abil väljaõpetet segakoor, üldkoorina kõik.

Pidukõne pidas Jakob Hurt (Lembit Salasoo Austraaliast), sõna võttis ka *Pärnu Postimehe* reporter (Ilmar Mikiver), kuna pastor Adalbert Willigerode (Vello Salo) luges maa-rahvale „õppetusse sõnnu“, manitsedes neid kuulekusele ja ustavusele „se armsa Keisri Herra“ all.

Urmas Wompa fotod

Ülevalt vasakult: Elo Valdsaar ja Lydia Freiberg loevad (vist) lehte. - Lehetegijad: Heino Jõe, Tiina Taagepera, Evi Tihemets, Ants Viires, Heino Susi. - Esimese laulupeo üldkoori juhatab R. Toi. - Lektor Marilyn Vihman. - Lydia Freiberg ja Valmar Kurool: vaata seda! - „Bože Tsarja hranii!": Boltoni Monarhistid, Herr Landrat Wilhelm Waldberg ja Graf Harro Matros von Gift (alias Mart Laanemäe ja Harri Mürk) lipuheiskamise tseremoonial.

Esinejad olid sabakuubedes, kõvakübarais ja rahvarõivais. Kõik oli heatahtlikult satiiriline ja parasjagu segat huumoriga, kuid ometi kõitev ja liigutavgi. See polnud teater, vaid hästiõnnestunud improvisatsioon, mis läks tükke tänu osavõtjate huvile ja heale tujule.

Lõpuks — ehk uuemas pagulaskeeles: laast nott liist — tuleb rääkida kahest „pesuehtsast“ baltisakslasest (Mart Laanemäe ja Harri Mürk), kes terve nädala jooksul maa-rahva tegevust jälgisid ja kommenteerisid.

Asi algas sellega, et esimesel hommikul heiskasid „Boltoni Monarhistid“ tsaarilipu „Issewallitseja auuks, kes omma suremelses on sedda Ma-Rahwa Lauulo-Phiddo lubbanud“. Saksad olid varasele tunnile vaatamata frakis ja torukübarais. Neid abistas puise vene aktsendiga ametirüüs ortodoksi ülempreester Jurjewi linnast... Ilmus ka seinaleht „Pool Tonni uudiseid“, monarhistide häälekanaja!

Laupäeva õhtul peeti hoogne simman, seegi läinud sajandi maapidude vaimus, vanade ringmängudega.

Pühapäeva hommikul leidis päikeselisel murul aset *post mortem*, mida koordineerisid MÜ praegune juhataja Käbi Lokk ja kauaaegne juhataja algaastail Olev Träss. Tänavune juubeli-MÜ (arvult viieteistkümmes) sai üksmeelselt hea hinnangu. Peeti tähtsaks, et üldsus saaks paremini informeeritud MÜ tegevusest, sest paljud pole sellest ikka veel kuulnud või on saanud isegi valeinformatsiooni kesteab kust. Leiti, et MÜ on praeguselgi ajal tarvilik ettevõtte eesti ühiskonnas ja tehti tulevikuplaane. Üks neist on kokkuvõtliku raamatu väljaandmine, mis tutvustaks laiematele ringidele n.ö. must valgel seda, mis MÜ-s on poolteise aastakümne jooksul sündinud.

P.S. MÜ-s tuli tarvitusele paar huvitavat uut sõna. Vihmani laste loodud on *país-mais* (ingl. *popcorn*). Jaan Puhveli loengu kohta on meil nüüd *jagam* — väljajagatav asi, loengukonspekt (ingl. *handout*).

Eesti kirjandus pärast sõda XXI (algus AK 11)

*Ilmar
Mikiver*

Kodu-Eesti kirjanduselus valitseb juba üle kahe kümnendi sügav teoreetiline kriis. Pärast kuuekümnendlaste süütut, kuid kangekaelset truuksjäämist tõe-printsiibile ei ole kriitikal enam õnnestunud luua silda igapäevase praksiise ja teoreetilise partei-distsipliini vahel. Moskva seisukohalt on eesti kirjandus lihtsalt 'käest ära'. Ent Moskvale endal puudub retsept selle seletamiseks, mis Eestis on toimunud, saati siis selle ümberpööramiseks. Laskem kõnelda mõningail näidistel kirjanduse olemusküsimuste debatist viimastel aastatel Eestis.

Tõe austamist kirjaniku eetosena peab Jaan Kaplinski nüüd nii endastmõistetavaks kodueesti kirjanduses, et ta selle kohta ütleb lihtsalt ja selgelt: „Teistel aegadel oodati kirjanduselt ennemuud teisi teeneid: jumala või õukonna kiitmist (minu rõhutus, IM), õpetust, moraali. Mõni selline nõue pole kadunud nüüdki, kirjanduse tuumik aga, kirjandus, mis tehtud tõe pärast ja tõe näo järgi, mitte ajaviiteks, mitte jumala või kellegi teise kiituseks, tõrgub neile allumast.” (*Sirp ja Vasar* 25/1976)

Tõekirjanduse suurimaks võiduks oli juba kuuekümnendail aastail saavutatud reform 'sotsiaalse aktiivsuse' mõiste puhastamisel. Enne seda tähendas 'sotsiaalselt aktiivne' üksnes 'Isamaasõjast' naasnud haavade ja aumärkidega sangarit, kes asus vastutavale partei-positatsioonile kolhoosis või rajoonikomitees ning 'lõi korra majja' (näit. Kustas Loka Egon Ranneti romaanis *Kivid ja leib* I, 1972 – hilinenud, kuid väga puhas selle tüübi esindaja!) Enn Vetemaa, Mats Traadi, Mati Undi, Heino Kiige ja Arvo Valtoni proosaloomingus sellist tüüpi üldse ei esine (Vetemaal vahest veidi karikeritud kujul), seevastu aga rohkesti inimlike kirgede ja nõrkuste kehastusi. Nimetagem neist vaid mõningad:

Temüdzini kuju Valtoni suurromaanis *Tee lõpmatuse teise otsa* (võimukirg) ... Heino Kiige *Arve Jommi* kuju (printsii-pidega spekulant) ... Mats Traadi *Vana Pommer* (ärkamis-aegne isamaa-armastus) või *Hind Raudsepp* (eelärkusaegne sisemise vabaduse taotlus) ... Mihkel Muti *Victor Kakk* ja Mati Undi *Heinrich Holla* (kultuuri-snobism) ... Enn

Vetemaa *Sven Voore* (karjeristi ja reeturi arhetüüp) ... näidiseid on palju. Üks kodueesti kirjandusteadlane nendib sõnaselgelt: „Meenutagem 1960. aastate lõpul hargnenud mõttevahetust sotsiaalsuse mõiste ümber: ühed arvasid, et meie proosas on sotsiaalsus vähenenud, teised väitsid, et sotsiaalsuse mõiste on muutunud, et selles on uusi aspekte juurde tulnud. Ilmselt oli teistel õigus, see seisukoht jäi kõlama ka viimasel kirjanike kongressil.” (Ülo Tonts, *SV* 33/1975)

Teisisõnu, kirjanikkond *in toto* ja enamik kriitikuidki on aktsepteerinud kuuekümnendlaste poolt läbi surutud tõe-eetose.

See tekitab aga peagu ülepääsmatuid raskusi teoreetikuile, kes peavad suutma lepitada praksist marksistlike eeskirjadega, näit. ülikoolide professoritele.

Kirjandusloolane Pärt Lias analüüsib 'kunstilise üldistamise põhimõtteid' (*Looming* 8/1978) ja leiab, et eesti romaanis ja novellis on toimunud tähtis areng suurema 'dokumentaalsuse' suunas. Lias kasutab 'dokumentaalsust' üldnimetajana, mille all ta suudab käsitleda niihästi sõjakommunistide kui kuuenkümnendlaste proosaloomingut. Ta avastab, et Paul Kuusberg, Aadu Hint ja Aimée Beekman kasutavad oma viimastes teostes teatavat raamjutustuse võtet (nn. kirjanduslikku müstifikatsiooni), mis esitab teose sündmustikku *quasi* kellegi isiklike dokumentide, päeviku, kirjade jmss järgi. See, ütleb Lias, annab teostele dokumentaalsuse ilme ... võtte, mis muide lubab Kuusbergi romaani *Üks öö* kommunistidest tegelastel omavahel kraagelda ja mõndagi sapist ka režiimi kohta öelda (näit. „... oleme oma kõige targemad väejuhid minema lõõnud ja läksime fašistidega lepingu sõlmimisega nihu” või „Tööliste riik, ametnikud määravad! ... Kala hakkab mädanema peast.”) Üks teine kirjandusteadlane (Heino Puhvel) on küll leidnud, et Kuusbergis toimus lihtsalt sama areng, mis sundis ka vene kirjanikke 'sõjatemaatikat teist korda üle kirjutama' (*SV* 33/1975).

Lias kõrvutab selle quasi-dokumentaalse žanriga Vetemaa, Valtoni, Vahingu, Undi ja Saluri proosat, eriti seda, milles ei taotelda lineaarset sündmustiku jälgimist ega

tegelaste tüpiseerimist, vaid eriliste teadvusseisundite kirjeldamist (näit. ulmi Valtoni *Unemaastikes* või simultaantajusid Saluri *Kõnelustes*). Lias jõuab järeldusele, et need on kõik 'otsingud uema proosa tunnetusliku haarde avardamiseks' ning seega tervitatavad nähtused. Ühes kohas, Salurist jutu olles, teeb Lias koguni sellise möönduse, et Saluri *Kõnelused* on 'võimalikult muutmata kujul edasi antud käitumise või psüühikas toimuva lõigukesed'. Sellest äratundmisest hoolimata ei söanda Lias viia oma mõttekäiku lõpuni, nimelt et kuuekümnendlaste proosa esindab tegelikult autentsemat dokumentaalsust kui Kuusbergi, Beekmani jt. 'ajaloo üleskirjutamised', esindab tõde.

Kuid vähemalt on Pärt Lias kaitsnud kuuekümnendlaste eluõigust.

Veel raskemini heitleb sama probleemiga Tartu kirjandusprofessor Harald Peep – raskemini, kuna ta püüab leida ühisnimetajat ka veel nüüd moodi läinud olmekirjandusele (lisaks sõjakommunistide ja kuuekümnendlaste loomingule). Peep on valinud katus-mõisteks 'belletristika ja žurnalistika konvergenksi', vaateviisi, mille kohaselt ilukirjandus üha enam segunevat ajakirjandusega.

Peebu kõige sundivamaks motiiviks on arvatavasti tõde, mida Eestis avalikult välja öelda ei saa, nimelt: *olmekirjandus ongi 'sotsialistlik realism'*. Kõik need romaanid kitsastest korterioludest, abielurikkumistest, surnuksjoomisest, karjerismist, kõrilõikamisest, hangeldamisest, kultuurisnobismist, kohvikuklatsist, tööluusist ja muist laiialt levinud ühiskondlikest väärnähtusist kirjeldavad ju praeguse Eesti tõelise proletariaadi, eestlase masendavat elu-olu. Kuidas seda teoreetiliselt vabandada?

Peep seda ära vabandada ei suudagi; ta möönab vaid, et on toimunud 'spetsiifiliste žanripiiride ähmastumine' 'pealetungiva realiteedi ja tunnetustarbe sunnil' (SV 47/1979). Kuid Peep ei ole sugugi õnnelik asjade praeguse seisuga. Huvitav, et ta selles osaliselt süüdistab Stalini-ajastut, eriti just sõjakommunistide 'illustratiivset' ja 'üheplaanilist' pärandit. Ta ütleb: „Võib-olla kõik need pool- ja ebatõed on devalveerinud kirjanike tunnetustahet.“ Kuhu on jäänud tähtsus, mida kirjanikud omistasid 'kõiksusele

ja inimese osale selles', küsib Peep, ilmsesti viidates kuuekümnendlate kunagisele õhinale ehitada maailmamudeleid ja tõlgendada inimkonna globaalprobleeme (eriti Valton ja Unt)! Nüüd on hakanud 'tüütavalt peale suruma olme' (minu sõrendus, IM), kurdab Peep ja süüdistab kirjanikke mugavuses, leiguses, isikupäratuses ja liig läänelises järgimises turusoovidele.

Olmekirjanduse kui paratamatuse kaitseks on välja astunud mitmedki kriitikud, eesotsas Nigol Andreseni ja Ülo Tontsuga. Nemad rõhutavad, et kirjaniku suurenev teadlikkus tegelikkusest, olustikust on hästi kooskõlas mõningate marksismi printsiipidega. Ja edasi kaitsevad nad ka kunsti eesõigusi: kui teos on kirjutatud hästi, siis on ükskõik, kas ta on olmekirjandus või mitte.

Harald Peep ei ole leidnud retsepti olmekirjanduse edukaks vältimiseks. Selmet tuua näiteid belletristika ja žurnalistika õnnestunud konvergentsist ... või sellest, kuidas kirjandus saavutaks ühtaegu suurema filosoofilise sügavuse ja parema rahvaläheduse ... näib Peep kahtlevat, kas praegust generatsiooni enam muuta saab: „Ühegi senise loovpõlvkonnaga pole inimkonna kunstiline enesetunnetus ja areng lõppenud." Tähendab: tulgu uus põlvkond ja tehku paremini.

Kuid Peebu põlgus olmekirjanduse vastu on niivõrd tugev, et sellega võrreldes on ta valmis isegi kiitma mõnd kuuekümnendlast: „Selles mõttes pakuvad põiked groteski (Valton) ... isegi nauditavat vaheldust käibeteoste,“ ütleb ta samas artiklis.

Seetõttu on nüüd aeg lähemalt vaadelda seitsmekümnendate aastate üldpilti ja eriti olmekirjanduse osa selles.

(Järgneb)

matut. Julius Mägistel oli vähemalt kindel nõu seda te-
gema hakata – kui ükskord pensionäri-päevad kätte jõua-
vad. Nii ütles ta, kui Lundis Läti Henrikut „tegime”.

Aeg tuli ja töö algas. Käisin tihti vaatamas ja tundsin
rõõmu, et suur töömees on suure töö jaoks parimais mõel-
davais tingimuses: soomlaste oma trüketakse pidevalt,
hea tervis, head elamistingimused, hea raamatukogu...
Ent temalegi ei olnud antud tööd lõpule viia: kui ta
a. 1978 meie juurest lahkus, jäi maha käsikiri, mis nõud-
nuks veel palju aega. Trükkis ei olnud veel ilmunud mi-
dagi.

Temagi „tegi selle hiigeltöö täiesti üksi, ilma väljas-
poolse abi ning toetuseta.” (AK 16:5) Kuid töö jätkajat
pole tänini õnnestunud leida. 1982.a. suvel plaanitseti
Helsingis piiratud tiraažiga fotokopeerit väljaannet
käsikirjast, et seda vähemalt uurijaile kättesaadavaks
teha. Kuid see on kavatsus: praegu on Mägiste suur töö
kättesaadav vaid mõnele üksikule.

+ + +

Saareste ja Mägistega võrreldes käis Paul Saagpaku käsi
võrratult paremini. Raskusi pole puudunud temalgi, kuid
kõigest on üle saadud, kaasa arvatud niisuguse hiigel-
teose trükkimine. Paljud kolleegid kartsid, et ka see
sõnaraamat võiks ilmumata jääda; õnneks läksid asjad tei-
siti.

Vähimagi kavatsuseta õnnetusprohvetiks hakata, tuleb
siinkohal siiski kartlikult küsida: kui kauaks on meil
Saagpakku? Kuna kirjastajaks ei ole kasutaotlev ettevõtte,
seisis tiraaži kohal algusest peale suur küsimusmärk.
Kui palju lõpuks trükiti? Autor ei osanud sellele midagi
vastata. Üks Yale University Press'i müügiosakonna amet-
nik vastas mu telefonilise järelepärimise peale: 1500.
Kui see nii on, oleme varsti ka Saagpakust ilma! Nii et
ka kolmanda keelekoljati puhul: õnnetus õnnes?

+ + +

Eriti suur tohiks olla huvi nende teoste vastu Eestis.
Kõigepealt nendime aga üllatavat teadmatust: seitse aas-
tat pärast Saareste 4. köite ilmumist ei olnud *ENE* sel-
lest veel kuulnud; *EKBL* aga väidab, et trükkimine olevat

lõpetatud juba 1964! Kui palju teatakse seal siis Mägiste suurteosest? Kumbki mainit teatmeteos ei tea temast midagi pajatada. Vaikus.

Ent Saagpakk? See väliseestlaste elav au ja uhkus? Ei ole saanud teenit tunnustuse osaliseks. Ei ettetellimiste laaviini, mis oleks tagand suurema tiraazi, ei erilist vaimustust tähtteose ostmisel, mis valminud kujul tohiks ometi igaühes aukartust ja vaimustust äratada. Ja kodueesti keelehuvilised? Kes vahendab neile seda nii tarvilikku teost? 150 Ameerika dollarit (hinna kõrguses on süüdi ettetellijate vähesus) osutub omaette takistuseks.

„Meie eestlaste kohuseks on see töö lõpetada ning leida võimalusi selle avaldamiseks,“ kirjutab Felix Oinas omal ajal Mägiste puhul (AK 16:5). „Selle teose tähtsus ulatub kaugele üle meie rahvuse kitsa ringi. Kui see ilmub, viib see eesti keele maailma keeleteadlaste tähelepanu orbiiti ning tiivustab huvi selle vastu ülemaailmses ulatuses.“ Need sõnad kehtivad kindlasti kõigi kolme kohta.

+ + +

Kartused kartusteks: praegu on igati põhjust rõõmu tunda „Suure Saagpaku“ puhul. Et viimaks on koht, kust Uku Masingu lugeja leiab sõnad nagu *larmu* või *jallis*. Või mujal kohat tundmatuid: *väistma* (vt. lk. 36!), *ürm*. Viimase puhul lisame „proovitükiks“ väljavõtte omaaegse Tallinna Prantsuse Lütseumi Kultuurringi Ajakirjast *Lumen* (talv '38).

Saagpaku sõnaraamat ootab põhjalikumat arvustust. Väliseesti lehtedes ilmud artikleist mainigem siin *Teataja* jutuaajamist autoriga (8.I.83:7). Siinkohal ei oskaks aga küllalt rõhutada: *Saagpakk on praegu kõige täielikum eesti keele sõnaraamat, mida on saada.*

A. 1945-82 on kolm pagulasest keeleteadlast leidnud võimalusi kolme hiigelteose koostamiseks, mis on kogu Väliseesti au ja uhkus. Oskaksime neid hinnata vääriliselt! Oskaksid kõik kitsastes oludes viibijad leida julgust, püsivust ja leidlikkust oma rahva ja emakeele hüveks!

Kas tõesti kujuneb eesti keel kord säherduseks?

ÜRM.

Oli juba vidus, kui asukas Ant jalus koju. Ilm oli pamur ja räävetas.

Umbunult reenis ta mööda viidakat rõuna.

Polumutkas noidles teda hahmana hongarungu varjust üks hi-line mootsik ribakas roidus ja küsis teed. Ootamatust üttest õovastus Ant — ei vastanud aga midagi ja tegi pelunult kiire kaitsevelba.

Roidus oli väga ünse. Ta tirtutas ilnilt Antu, kusjuures viimane olbas ta lurnidust. Roidus ei usendanud teda. Nõngesti liikusid ta raulad: „Kas sa, lüll, ei vastagi mulle?“

Sellele Ant nargastus: „Mu härra, ärge olge nii rehik!“ — „Ah sa mestad mind mairitella, ma su pamitan!“

Ant pelus, tegi ponnistusega harpe ja püüdis lurkida pääksi; kuid nurakas roidus sööksis talle raevuvahus järele ja tekkis müllak.

Roidus haaras hudja ja hommas nereda tao. Tolle lüüakuga peiris Ant ränga nääve.

Roidus mullistas ja müllastas mehe pakid. Kogu roite ajal ilkus roidus.

Naak ja mõna pidesid. „Te olete ju huri!“ hüüdis muuk Ant.

Ta ponnistas, et lannistada käsikähma, kuid teda valdas näändimus ja rambimus; ta horjus, kuhtus ja luisus tajutult sarnikule... Mõne aja pärast malmitsenud paar külameest arvasid algul, et tegemist on mõrduga.

Mampunud ja lambe Ant kuletati oma mökki, kus nüimati ka ta pakid.

Pahvunud abikaasa palus võrgendit mitte reltida ja loobuda igasugustest täälanguist kahakast.

Tükk aega lebas Ant rambinult ja oiretult. Endisel tahratul näol olid sinelmad ja sarn oli hurmane.

Kogu pässi äävlud sire naine oli velbas ja valvas teda talbelt. Tojakil iinis ta toverlikult Antu ja hergistunult kuiskas talle lohte.

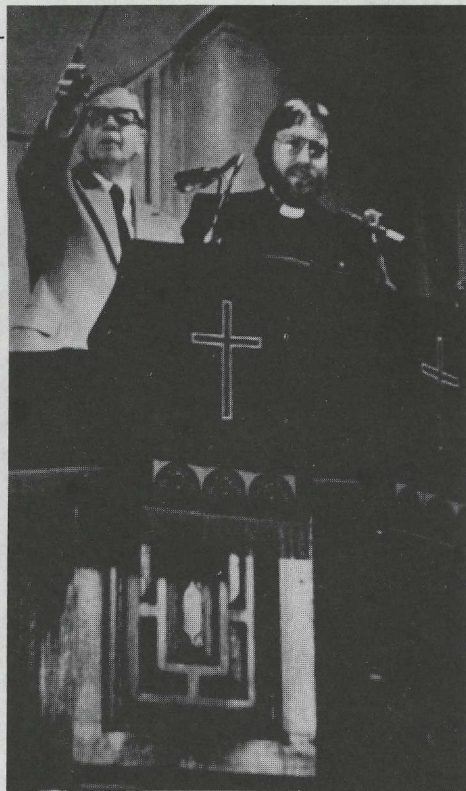
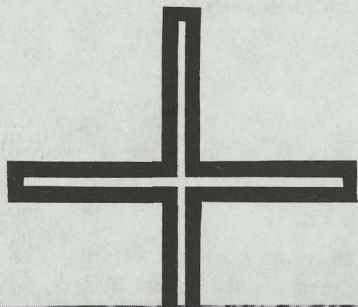
Ärganult leidis Ant end oma pirdis. See oli neep, et tal menaldus pääseda ainult sinelmate ja reigadega.

Rahjus roidas palju, enne kui tal menaldus jalulda.

Naisega mööduis aeg ratkusalt.

Varsti oli nende ratt taas täis peesi ja lüümet päikesepaistet, ja ruldunud ürm oli peatselt ununenud.

Kratt.

Edgar Hark, *Eesti Evangeelne Luterlik Kirik tänapäeval*. Toimetaja I. Sinimets. Perioodika, Tallinn 1982:64. Br., 25 kop. Trükiarv 7000.

Vello
Salo

Üks pisike brošüür võib olla tähtteos, võib olla suursündmus. Vaadeldav vihikuke on seda kahtlemata: esimest korda nelja aastakümne kohta pakutakse siin ülevaadet EELK elustegevusest viimasel ajal. Pealkirjas nimetat "tänapäevale" (kas = 1944 - 82?) pole küll pühendat rohkem kui vaevalt lehekülg aasta kohta, peale selle ei kuule me midagi impresumis esikohal seisva toimetaja I. Sinimetsa rollist ülevaate koostamisel — ometi ilmub kogu väljaanne EELK kõrgeima ametikandja autoriteediga tagatuna.

Väljaanne pole siiski kiriku oma, vaid riikliku kirjastuse ettevõtmine. Nagu selgub lk. 62, piirduvad kiriku väljaanded ülimalt ühepoolsustega trükistega (seda on ka kirikukalender). *EELK aastaraamat* [sic!] aastast 1956 (182 lk.) on nimetatud ainsa erandina. Nimetatamata on jäänud *Evangeeliumi Luteriusu Kiriku seadused Eesti NSV-s* (ELK Konsistoriumi väljaanne, Tallinn 1951:23). Selle täiendusega tohiks loetelu küll täielik olla. Kokkuvõttes: üks raamat (trükiarv pole teada) ja üks brošüür nelja aastakümne kohta. Väliseestlasest lugejal tekib muidugi küsimus, kas kirik pole soovinud, suutnud või tohtinud rohkem trükkida? See mõte tekib eriti siis, kui vaadata Läti luterliku kiriku kalendrid, mis on vaadeldavast brošüürist märksa mahukamad, andes välja aastaraamatu mõõdu. EELK kalender seevastu kujutab endast mini-kalendaariumi, milles ei leidu midagi kiriku elust. Millest see vahe? Neile küsimustele see vihikuke vastust ei anna.

Meie teadmised kirikute olukorrast N.Liidus (mille seadusandlus usuküsimustes kehtib praegu Eestiski) näivad olevat üsna pealiskaudsed. Toonitagem siinkohal kaht ununema kipuvat ajaloolist seika.

Fotod
lk. 28

Metodisti Maailmanõukogu liige dr. Alan Walker jutlustamas (tema kõrval tõlk) Tallinna Kaarli kirikus suvel 1980. — Metodisti kirikunoori Merepuiestee kiriku ees. — Kirikulisi metodisti jumalateenistusel. (Fotod: Metodisti Maailmanõukogu ajakiri *World Parish*, arhiiv.)

Esimene Nõukogude põhiseadus, mille Lenin heaks kiitis, tagas niihästi usulise kui usuvastase kuulutuse vabaduse. Alles mitu aastat pärast Lenini surma muudeti põhiseadust nii, et alles jäi ainult „usukultuse toimetamise vabadus“ (Hark 1982:12), kuna usuvastase propaganda vabadust ei piiratud. Nii on see jäänud tänapäevani.

Pole mingi saladus, et kommunistliku partei üheks sihiks on religiooni jäägitu väljajuurimine. „EKP mobiliseeris ateistlikku kasvatuse asjaomased riiklikud asutused ... Nii hakati Tallinna kõrgkoolides alates 1959.aastast üliõpilastele lugema süstemaatilist ateismikursust.“ (Lembit Raid, *Vabamõtlejate ringidest massilise ateismini*. Tallinn 1978:198 & 179; pikemalt ateistlikust propagandast lk. 159-199) Koolis, raadios, ajakirjanduses koheldakse kirikuid niisiis rünnakuobjektina, nende kaitseks seal sõna võtta ei saa.

Sel taustal on üllatavgi kogeda, et Eestis oli a. 1978 tervelt 343 kristlikku kogudust. Sel taustal loeme ka erilise huviga seda kasinat informatsiooni, mida kõnesolev brošüür meile pakub.

Kõigepealt torkab silma, et pakutavat infot leidub siin palju vähem kui mitte-kiriklikes väljaandeis! Ei mainita isegi mitte seda, et EELK liikmete arv on ajavahemikul 1970 - 80 langedud ümmarguselt 40 %, olles praegu alla 60 000. Kuid ka siin kerkib keelele ketserlik küsimus: kumb omab praegu rohkem *eestlasest* liikmeid, *EELK* või *EKP*? Üks on kindel: EELK jääb praegugi suurimaks puht-eesti organisatsiooniks Eestis. Ja sellisena pälviks tema elu kirjeldamine küll palju rohkem tähelepanu kui seda on seni trükisõnas leida.

Kui rääkida kiriku tänapäeva elust, kuuluks eluliste andmete hulka (peale usklike arvu) ka vaimulike arvuline, ealine ja hariduslik koosseis. Leiame ainult üksikuid elemente. Mujalt on teada, et vaimulikke tegevteenistuses tohiks olla 120 ümber, mis pole just vähe. Lohutavalt kõlab peapiiskopi teade lk. 58, et Usuteaduse Instituudi usuteaduskonnas õpib praegu 42 isikut.

Üllataval kombel ei leia me väljaandest EELK ülemkarjaste kohta kuigi palju andmeid. Toome need sellepärast eraldi tabelis, kasutades muudest allikatest saadud teavet. See lünk on seda kahetsetavam, et *ENE*-s leiame ainult Alfred Toominga nime.

EELK ÜLEMKARJASED 1945 - 1983 EESTIS

<i>August Pähn</i>	1945 - 1948
<i>Jaan Kiivit</i>	1949 - 1967
<i>Alfred Tooming</i>	1967 - 1977
<i>Edgar Hark</i>	1978 -

KRISTLIKUD KOGUDUSED EESTIS A. 1978

(*Soviet Estonia*, Tallinn 1980, lk. 262)

Luteri	141 (+ 15 filiaali)
Ortodoksi	86
Baptisti	78
Adventisti	13
Metodisti	12
Vanausuliste	11
Rooma-katoliku	2

Kokku 343 kogudust

Isikunimede osas (neid on mainit 133) leiame elavaid ainult 30: ka see on üllatav tänapäeva käsitleva kirjutise puhul. Mitmel puhul on see küll ainult nimi, mida kuuleme; ka fotode puhul puudub pahatihti aeg ja pildiloolijate nimed. On üllatav ka konstateerida, et mitu fotot tulevad tuttavad ette. Järele vaadates selgubki, et nad on ilmund tehniliselt paremas teostuses ning ka täpsemate seletustega väliseesti perioodikas (vt. näit. *Eesti Kirik* 3/1980:101, vrd. Hark lk. 37). Uuelt väljaandelt ootaksime nagu uudsemat ja täpsemat.

Kuna käsil on Tartu Ülikooli juubeliaasta, mille tähtsaimaks fakulteediks oli kaua aega usuteaduskond, oodanuks just siit teavet selle ajaloo kohta. Leiame (lk. 3j), et „Aastatel 1632-1656 ja 1690-1710 valmistati ette umbes 240 vaimulikku Eestimaa koguduste tarvis.” Ent pärast seda, võrratult pikemal perioodil?

Ühes asjas kuuleme siiski ka täpseid arve: 1972 leeritati 557 noort, 1980 oli neid 654 (kogu EELK ulatuses).

Antud olukorras tuleb küllap rõõmu tunda, et niisugune piiratudki ülevaade sai trükki minna. Kas see on uue suhtumise algus kirikute elusse riigivõimu poolt? Äsja sai 75 aastat vanaks metodisti kirik Eestis, missugune on ainsa metodisti kirikuna N.Liidus välismaal hästi tuntud ja millel oli juba a. 1952 „loodud sidemed 27 kirikuga välismaal.” (L. Raid, m.t. lk. 258). Nii sellest kui ka teistest Eestis tegutsevaist kirikuist oleksid trükitud, kirikute eneste poolt koostatud ülevaated kindlasti soovitavad, eriti väliseestlastele.

„Põhja-
Ameerika...”

Aga positiivsemad küljed ei päästa ebaõnnestunud ettevõtet. Meie noortaidurite esinemisi ei arvustata kunagi *esinemise* põhjal: mängus on alati kuulajaskonna rahvuslik ja seltskondlik meelsus, mille alusel on üleliia kerge kurti mängida, kui laval lähevad asjad veidi sassi. Neidsamu esinemisi heliplaadilt kuulates puuduvad meil aga sellised kompensatsioonivõimalused.

Paar soovitust. Neile, kes olid Scala teatris: parem sellest plaadist eemale hoida, kuna see võib ilusat mälestust rikkuda. Ja neile, kes jäid esinemistest ilma: ka parem eemale hoida, sest plaat pakub kuulajale väga vähe ja võib Põhja-Ameerika noortaidurite eeskavast väära mulje jätta. Scalas viibides võis see suur nauding olla ja südame soojaks teha: paar aastat hiljem heliplaati kuulates võime hoopis vastupidise elamuse saada.

MÜ seinaleht, mille pealkirjaks pandi ette *Mix Mux* (uues kirjaviisis: *Miks Metsaüliõpilaseks?*) küsitles „esimese aasta metsaüliõpilasi“ sel teemal. Siin mõned vastused.

Valmar Kuroļ (Montréal): „Oli tore näha, et lektorid ja organiseerijad olid kõigest südamest oma aega annud – ja mitte ainult sel aastal: paljudel on see üks iga-aastane ettevõtte, üks eestlaste *pilgrimage*. Minule oli see esimest korda eestlastega kooselamine niisuguses tiheduses ja sõpruskonnas. Loodan ja arvan, et mõned kontaktid jäävad pikemaks ajaks. Mulle oli eriti huvitav selle aasta teema – andis üldmulje kultuurilistest asjadest, mida nüüd saab üksikult-sügavamalt uurida.“

Virve Jõks (New Jersey): „Ärkamisaeg on ainuke asi Eesti ajaloos, mis mind eriti huvitab. Nüüd kuulsin palju rohkem kui ma muidu oleksin teadnud. Aga siia on ka toredaid ja huvitavaid inimesi kokku tulnud! Eriti meeldis mulle teatri-huviring, kus tegime valmis ühe „ürgaegse“ tüki!“

Boris Lees (Austraalia): „MÜ on elamus: siit saab teadmisi meie kõige pädevamate asjatundjate käest, värskeid ideesid, sõpru ja tuttavaid, mis aitab tugevdada globaalset eestlust.“

Marilyn Vihman (Kalifornia): „Ma olen alati tahtnud siia tulla, sest see on intensiivne eesti asjadega tutvumine – ja tänavu mind kutsuti! Eesti Päevadel ja mujal tutvub ka eesti asjadega, aga MÜ on *kool*. Ja tore kool!“

Lydia Freiberg (Illinois): „Mulle meeldis väga: oli väga õpetlik ja ka tore võimalus uusi tutvusi teha. Enne tundsin ainult Ingot, nüüd on mul viiskümmend uut tuttavat! Eriti jäi meelde „laulupidu“, mis me seal tegime. Soovitan kõigile!“

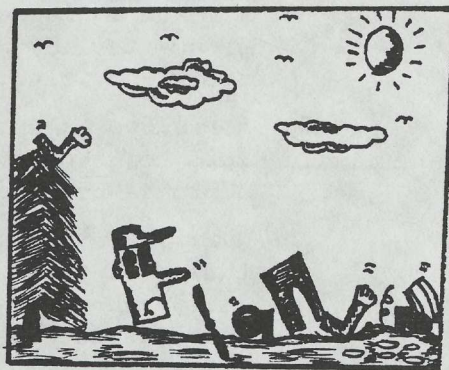
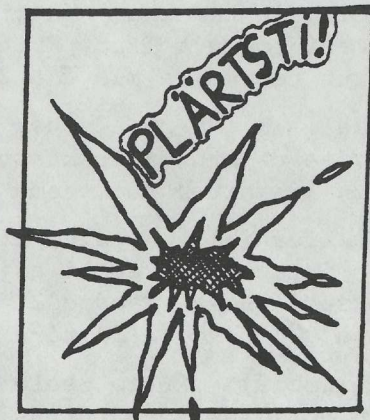
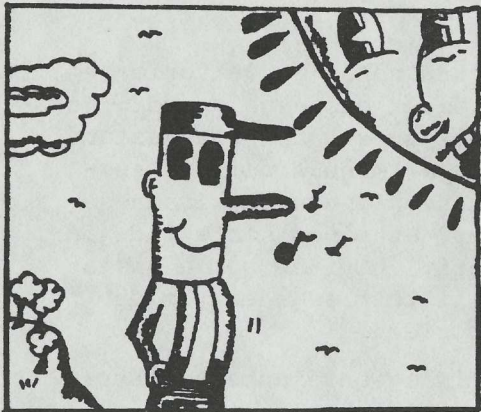
Lembit Salasoo (Austraalia): „Oli väga hea, kuidas peateema – kaks ärkamisaega – andis tubli tausta ja infot; miinused olid vähesed (et ei olnud Kotkajärvel jms). Kõige rohkem jäi meelde esimese laulupeo uuesti läbitegemine.“

Ilmar Lepik (Acton, Ontario): „Elan eraldi nagu kuskil Gulgis, keel jääb kängu. Kui Boltonist tagasi tulim, vahtisid müüjad poes mulle üllatand näoga otsa: siis sain alles aru, et olin küsind eesti keeles... See MÜ oli ka mulle ärkusaeg!“

Mehis Kivilo (Toronto): „Olin hakand kahtlema, kas eestlusel on üldse mingisugust väärtust. Aga MÜ muutis mu meelt ja andis mulle usku, et eestlusel on ikka tulevikku.“

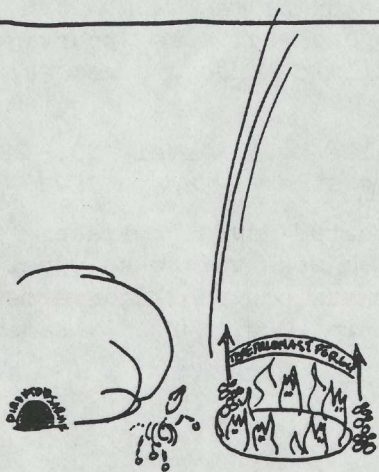
PLÄRTSTI

HEIKI

HEIKI NR.5/1982©

K A T K A P P O P P O M

Aga ükskord algab aega,
kus kõik piirud kahel otsal
lausa lähvad lõkendama:
lausa tuleleeki lõikab
käte kaljukammitsasta...

mü 82

Kotkajärve Metsaülikooli 15. üldkursus toimus 22.-29. aug. Bolton'is Toronto lähedal, kuna Kotkajärvel teutses k.a. skautlike organisatsioonide suurlaager. Osavõtjaid oli 50, lasteprogrammis 7.

Loengud: *Ärkamisaja rahvusvaheline taust ja sotsiaal-majanduslikud eeldused. Eesti rahva kultuuriline areng ärkamisajal* (kaks loengut; Toivo Raun); *Esimese laulupeo sotsioloogiline mõju eesti rahvale* (Roman Toi); *Väägvere pasunakoor* (Taavo Virkhaus); *Soome-ugri keeled* (Eero Vihman); *Kakskeelsus eelkooliealiste laste juures* (Marilyn Vihman); *Luulesälg ja tema ungrud ehk Võimurite väistmine ja pärjelite põrpimine ehk Julge ütlemise probleeme eesti kirjanduses* (Jaan Puhvel); *Mõned kesksed probleemid kodueesti jutukirjanduses pärast Stalini ajastut* (Ilmar Mikiver); *Ajalooline ja ühiskondlik tagapõhi 60-ndate aastate kirjandusele* (Imre Lipping); *Tallinna arhitektuur läbi aegade* (Epp Raun); *Eesti rahvakultuurist. Puucanumatest* (kaks loengut; Ants Viires); *Näiteid oma loomingust kommentaaridega* (Evi Tihemets).

Õpperingid: *ajalugu* (T. Raun); *kirjandus* (rõhk luulel; E. Vellenurme); *kirjandus* (nüüdisproosa; I. Mikiver); *muusika* (R.Toi); *kunst* (Eda Sepp); *üldteadmised Eesti kohta* (Heino Susi).

Huviringid: *kunst* (Osvald Timmas); *eesti toitude valmistamine* (Asta Lokk); *matk looduses* (Vello Soots); *teater* (Harri Mürk); *pastlate tegemine* (Heino Jõe, Vello Salo).

Muid üritusi: *Näitus 15 metsaülikooli*; *näitus Eesti plakatikunst tänapäeval*; *lavastus Esimene laulupidu* (režii: Andres Raudsepp); *lavastus Ürgärkamisaeg* (teatrigrupp; režii: Harri Mürk); *videofilmid Kõrboja peremees*; *Suur Tõll*; *Teeb trikke*.

mü 83

16. Metsaülikool toimub jälle Kotkajärvel, 20.-28. aug. 1983. Peateema: *Iseseisvuse süünd - enne ja nüüd*.

Eesti
video-
filme

Metsaülikoolil on olemas teatud arv algupäraseid eesti filme videolindil. Neid saab osta või kokkuleppel kasutada ka mujal. Lähem informatsioon: Kotkajärve metsaülikool, 45 Fulton Ave., Toronto, Ont. M4K 1X6, Kanada.

Toim.
saadet

Eesti Filatelist. Nr. 28/1982:416, br. SEK 95.- (Tellimised: Eesti Filatelistide Ühing Rootsisis, c/o Hans Kröndström, Sofielundsplan 40,I, S-122 31 Enskede, Rootsi.)

Ilmar Külvet, *Kuhu kuulud, Kristjan? ja teisi jutustusi.* Välis-Eesti & EMP, Stockholm 1982:224. Kt.

Ilmar Külvet, *Näitemänguramat.* (Paradiisi pärisperemees. Lamp ei tohi kustuda. Sild üle mere. Suletud aken. Menning.) Autori kirjastus 1982:158, br.

Küü-ii. Nr. 8, 9, 10, 11(august) 1982.

Einar Sanden, *Süda ja kivid.* Romaan. Boreas, Cardiff 1982:256, kt. U\$ 17.50.

Paul F. Saagpakk, *Eesti-inglise sõnaraamat. Estonian-English Dictionary.* Yale Linguistic Series. Yale University Press, New Haven & London 1982:CXII + 1180. Kt. U\$ 150.-

Ants Viires, *Talurahva veovahendid.* Baltimaade rahvapäraste põllumajanduslike veokite ajalugu. Valgus, Tallinn 1980:269, tr. 1000. Kt. rbl. 2.20.

Ilmunud
huvitavat

Acta Baltica XXI. Liber Annualis Instituti Baltici. Königstein im Taunus 1982:327, br. DM 40.- (Lk. 18 - 142: Egil Levits, *Die demographische Situation in der UdSSR und in den baltischen Staaten unter besonderer Berücksichtigung von nationalen und sprachsoziologischen Aspekten.*)

Karl Raudsepp, *Ristiga märgitud.* Eesti Vaimulik Raamat, Toronto 1982:188, kt. CAD 12.- (Memuaarid.)

Rehvitud purjedega II. Sündmusi ja jutustusi mereelust. Kirjastus Eesti Kaubalaevastiku Juhtkonna Koondis Torontos, 1982:303, br. CAD 8.-

Aarand Roos, *Rändamaie.* Teine kogu luuletusi. Wallin & Dalholm Boktr. AB, Lund 1982:100, br. CAD 6.- (Tellida: *Aja Kiri.*)

Mana. Nr. 49(1981):88 (Saadud augustis 1982.)

PAUL SAAGPAKK

EESTI - INGLISE
SÕNARAAMAT

ESTONIAN - ENGLISH
DICTIONARY

Sisaldab
kogu eesti keele sõnavara.
CXII + 1180 lk. suures formaadis.
Kõites US \$ 150.-

Tellimised ja informatsioon:

Yale University Press
92 A Yale Station
New Haven CT 06520
U.S.A.